

Anna Tokarska

24. Nauka o informacji a nauki humanistyczne w kontekście akademickiego kształcenia pracowników informacji

Nauka o informacji, badając „specyficzne tylko dla niej uniwersum: rzeczywistość zapisanej informacji wytworzonej przez człowieka”, tworzy odrębny, czwarty – po naturalnym, społecznym i artystycznym – „Wszechświat, zasługujący na badanie”¹. Zgodnie z koncepcją Marcii Bates, intelektualną domeną nauki o informacji jest zatem „badanie tego Wszechświata i to, w jaki sposób ludzie generują go, wyszukują, pobierają oraz wykorzystują”. Uniwersum wytworzonej informacji, ów „Wszechświat informacji zapisanej” poza zapisem wyników badań naukowych zawiera wiele innych rodzajów informacji – literaturę popularną, dokumentację biznesową [rekordy biznesowe], archiwa osobowe, muzykę, materiały ikonograficzne, filmy, itp., a wszystko to zarówno w formie analogowej, jak i cyfrowej². Barbara Sosińska-Kalata uzasadnia, iż „w skład tak rozumianej nauki o informacji wchodzi liczne spektrum „i-dyscyplin”, dyscyplin informacyjnych, które łączy ogniskowanie uwagi na utrwalonej informacji o poznawanych przez człowieka elementach świata natury i artefaktach o znaczeniu kulturowym. Spektrum to współtworzą z jednej strony dyscypliny skoncentrowane na zapisie kulturowym (disciplines of the cultural record), a z drugiej – różne nauki o informacji skupione na potrzebach, mediach, procesach i narzędziach organizowania dostępu do ludzkiej wiedzy (the sciences of information)”, natomiast cechami specyficznymi dla pola badań informatologicznych są eklektyzm, różnorodność i multidyscyplinarność³.

Od wielu lat polityka zarządzania informacją – organizowania (porządkowania), kodowania i transmisji, a w pewnym stopniu także jej selekcji, obecna i wykorzystywana we wszystkich naukach, najtrudniej wdrażana była i jest nadal w naukach humanistycznych. Cechuje je bowiem pewna „bezbreżność”⁴, utrudniająca, lub wręcz

¹ B. Sosińska-Kalata: *Ewolucja koncepcji informatologii (nauki o informacji)*. [W:] *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii. Studia i szkice*. Red. E. Gondek. Katowice 2015, s. 115-137.

² *Encyclopedia of library and information sciences*. Ed. By M. J. Bates, M. Niles Maack. Boca Raton, London, New York 2010, zob.: B. Sosińska-Kalata: *Ewolucja koncepcji informatologii...* dz. cyt., s. 135; “study of that universe – and how human beings produce it, seek it, retrieve it, and use it – is the intellectual domain of information science”.

³ B. Sosińska-Kalata: *Ewolucja koncepcji informatologii...* dz. cyt., s. 136, 131.

⁴ Zob. J. Woźniak-Kasperk: *Z głównych problemów samoświadomości informatologii*. [W:] *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii...* dz. cyt., s. 151.

uniemożliwiająca kodowanie i reprezentację tekstu (np. w literaturoznawstwie: interpretacja tekstu, gatunek literacki), wprowadzanie standaryzacji i formalnego uporządkowania, pomimo faktu, iż pełne teksty (wytwory) literackie, artystyczne i naukowe od dawna są dostępne w „otwartym dostępie do źródeł” (open source). Szczególnie intensywne zmiany dotyczą natomiast nauk społecznych, bowiem dzięki technologii informacyjnej możliwy jest nie tylko dostęp online do kompletu wyników badań, ale również szybkie i relewantne ich uporządkowywanie i archiwizowanie.

Jadwiga Woźniak-Kaspepek pisząc o aplikacyjności wiedzy humanistycznej stwierdza, iż „Rozwijanie nauki wychodzi poza model, którego cechą było pierwszeństwo badania nad aplikacją (...) Aplikacyjność w pewnym sensie kłóci się z naturą nauki i wiedzy humanistycznej. Nauki humanistyczne zapewniają podstawy wielostronnego rozwoju i kreacji, ale niewiele dzieje się w nich tak szybko, jak chcieliby tego rządzący i zarządzający (...) Nauki humanistyczne mają pewną bezbrzeżność – człowiek cały czas z czymś się spotyka, z czymś się boryka, coś odkrywa. Nauki empiryczne mają zaś granice określone – tu zdobywa się specjalności krok po kroku, droga jest wytyczona dość wyraźnie. (...) Nauki humanistyczne nie są łatwiejsze, nauki humanistyczne są inne...”⁵. Tę odmienność analizował Piotr Nowak wskazując na 1) różnice paradygmatu nauk ścisłych w opozycji do humanistyki, 2) wpływ języka publikacji w naukach humanistycznych, 3) odmienną rolę podstawowych form piśmienniczych w humanistyce i naukach przyrodniczych⁶.

O dylematach współczesnej nauki, etyce badań naukowych i misji uniwersytetu pisze Tadeusz Sławek w *Antygonie w świecie korporacji*, o kryzysie i ogólnej marginalizacji nauk humanistycznych wypowiada się wielu badaczy, stwierdzając m.in. „Świat przeżywa czas przelomu, a więc kryzysu całościowego. Dotyka on także humanistykę, zarówno w rozumieniu węższym jako konglomeratu dyscyplin, jak i szerokim. Humanistyka powinna przyczynić się do wzrostu społecznej refleksyjności. To przede wszystkim jej celem powinno być kształtowanie nie tylko społeczeństwa wiedzy, lecz przede wszystkim społeczeństwa mądrości poprzez stwarzanie humanistycznej aury intelektualnej...”⁷.

W relacji informacji naukowej z naukami humanistycznymi, a także społecznymi, m.in. historią, psychologią i pedagogiką, socjologią trzeba określić wspólne pola badawcze – dotyczą one podejmowanych projektów i transformacji dostępu do źródeł jako otwartego dostępu do osiągnięć humanistyki cyfrowej (rejestrowania, kodowania, archiwizowania i transmitowania informacji), a także organizowania indywidualnej przestrzeni informacyjnej badacza. Cyfryzacja humanistyki jest bowiem ważnym czynnikiem umożliwiającym zarządzanie informacją indywidualną (osobistą; ang. personal information management PIM), m.in. w psychologii kognitywnej. Proces ten, rozpoczynający się organizowaniem własnej przestrzeni informacyjnej przez

⁵ J. Woźniak-Kaspepek: *Z głównych problemów samoświadomości informatologii...* dz. cyt., s. 150-151.

⁶ P. Nowak: *Piśmiennictwo z zakresu nauk społecznych i humanistycznych przedmiotem oceny i analiz metodami bibliometrycznymi. Możliwości i ograniczenia* (2004), cyt. za W. M. Kolasa: *Analiza cytowań w naukach historycznych (wybrane problemy i prawidłowości)*. [W:] *Nauka o informacji w okresie zmian*. Red. B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro, przy współudziale M. Luterka. Warszawa: Wydaw. SBP 2013, s. 365.

⁷ T. Sławek: *Antygonia w świecie korporacji. Rozważania o uniwersytecie i czasach obecnych*. Katowice 2002; S. Gajda: *O sytuacji humanistyki we współczesnym świecie*. [W:] *Horyzonty humanistyki*. Red. S. Gajda. Opole 2012, s. 148-149.

każdego badacza i twórcę, zakończony jest rejestrowaniem i kodowaniem informacji dostępnej online dla szerokiego grona odbiorców w bazach pełnotekstowych lub katalogach, w których „rzeczywistość treści” prezentowana jest w sposób jak najbardziej relewantny (odpowiednościowy)⁸.

Zagadnienia dotyczące humanistyki cyfrowej obecne są w licznych dyskusjach i publikacjach⁹, łącząc problematykę integracji narzędzi cyfrowych oraz metod badawczych i edukacyjnych wykorzystywanych przez humanistów, przede wszystkim cyfryzacji danych i koncepcji zbiorów big data¹⁰, projektów open source, e-learningu, „digital storytelling” i wizualizacji danych¹¹, możliwych w sytuacji, gdy proces powstawania wiedzy jest cyfrowy i umożliwia jej wirtualne istnienie. Wizualizacja informacji, od dawna obecna w nauce, jest również atrakcyjną formą jej zarządzania, gdyż w środowisku cyfrowym możliwe jest wykorzystywanie nowych form, takich jak filmy czy animacje 3D, wykresy, mapy, aplikacje, animacje komputerowe.

Istotne zmiany w modelu organizowania informacji widoczne są w kulturoznawstwie, językoznawstwie, dostępie do osiągnięć badawczych dotyczących języków obcych, socjologii i demografii. Dla literaturoznawcy współczesnym warsztatem naukowym (aktualnym „Starnawskim” i „vademecum polonisty”¹²) są serwisy i bazy danych, zdigitalizowane teksty literackie i krytyczne, serie dotyczące okresów literackich oraz poszczególnych twórców polskich i zagranicznych. Historycy wprowadzają interesujące rozwiązania doradztwa historycznego i infobrokerstwa w oparciu o technologię informacyjną, podejmowane są badania bibliometryczne historiografii w serwisach międzynarodowych¹³. Nowe rozwiązania i kierunki badawcze dotyczą również obszaru nauk geograficznych, o czym świadczy projektowanie i wdrażanie nowych kierunków kształcenia, m.in. geoinformacji, umożliwiającej redefiniowanie wszystkich zjawisk w kategoriach informacyjnych, co otwiera nowe możliwości interpretacyjne (kierunek na Wydziale Nauk Geograficznych UŁ) lub geoinformatyki (UMCS Lublin), w której aspekty geograficzne połączone z informatyką służą kształceniu specjalistów interdyscyplinarnych.

Od dawna narzędzia informacji naukowej wykorzystywane są w celu parametryzacji nauki, w tym archiwizowania i oceny badań naukowych pracowników uczelni, zasad wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji, projektowania atrakcyjnych progra-

⁸ K. Materska: *Wymiary zarządzania informacją indywidualną*. [W:] *Spółeczeństwo i sieć informacyjna. Problemy i technologie*. Red. B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro. Warszawa 2012.

⁹ M.in. *Nauka 2.0 w humanistyce; materiały konferencyjne Zwrot cyfrowy w humanistyce*. Lublin 2012; *Zwroty badawcze w humanistyce. Konteksty poznawcze, kulturowe i społeczno-instytucjonalne*. Olsztyn 2010.

¹⁰ M. Grabowska: *Koncepcja zbiorów big data dla tzw. humanistyki cyfrowej, narzędzia do ich analizy oraz warunki korzystania z tej infrastruktury informacyjnej*. III Międzynarodowa konferencja *Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian. Nauka o informacji a humanistyka cyfrowa*. Warszawa, 11-12 maja 2015 r. [dostęp: 02.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: www.lis.uw.edu.pl/nauka/

¹¹ V. Osińska: *Wizualizacja i wyszukiwanie dokumentów*. Warszawa 2010; zob. też J. Woźniak-Kaspepek: *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym*. Warszawa 2011, s. 164-166.

¹² J. Starnawski: *Warsztat bibliograficzny historia literatury polskiej*. Warszawa 1957, 1971, 1983, 1988, 2012; J. Czachowska, R. Loth: *Przewodnik polonisty. Bibliografie, słowniki, biblioteki, muzea literackie*. Wyd. 3 zm. i uzup. Wrocław [i in.] 1989. Seria Vademecum Polonisty.

¹³ W. M. Kolasa: *Analiza cytowań w naukach historycznych (wybrane problemy i prawidłowości)*. [W:] *Nauka o informacji w okresie zmian*. Red. B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro, przy współudziale M. Luterka. Warszawa: 2013, s. 363-387.

mów i szerokiej oferty nowoczesnych kierunków studiów, a także planowania dydaktyki wysokiej jakości. Dyskusja na temat konieczności wprowadzania intensywnych zmian technologicznych wynikających z oczekiwań społecznych, kierunków przekształceń i możliwości informacyjnych wspomaganych technologią informacyjną, w tym modelowania wysokiej jakości studiów, także z zakresu bibliologii i informatologii, podejmowana jest w podczas wielu konferencji, obecna w bogatej literaturze przedmiotu¹⁴.

W obszarze nauk humanistycznych – w historii i archeologii, językoznawstwie i literaturoznawstwie, filozofii, etyce i religioznawstwie, bibliologii i informatologii, etnologii, kulturoznawstwie, nauce o rodzinie, o sztuce, o zarządzaniu, a także w naukach społecznych ważną rolę odgrywają narzędzia informacji naukowej: przewodniki po zasobach sieciowych, systemy informacji bibliograficznej, pełnotekstowe bazy danych. Najważniejszymi i najlepszymi narzędziami wyszukiwawczymi ze względu na zasadę standaryzacji, kompletności i wiarygodności są katalogi, pełnotekstowe zasoby, bibliografie ogólne i specjalne, cytowania, indeksy i przeglądy, którymi dysponują biblioteki, zwłaszcza naukowe. Podręcznik Thomasa Manna *The Oxford guide to library research* (Ed. 4, New York 2015), będący prezentacją kompletu możliwości wyszukiwawczych bibliotek w tym zakresie, Jacek Wojciechowski nazwał „apologią bibliotekarstwa”, a rolę bibliotek narzędziem kształtowania świadomości publicznej i „ukonkretnienia wiedzy naukowej, eksperckiej i profesjonalnej”¹⁵. Wzajemne relacje bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa oraz informacji naukowej najdobitniej widoczne są w badaniach dotyczących bibliotek w systemie komunikacyjnym (mediacyjnym), ich obecności w systemie kultury lub infrastrukturze państwa, w globalnej lub glokalnej przestrzeni informacyjnej. Obecnie interesujący kierunek badawczy stanowi kultura informacyjna¹⁶ i ekologia informacji¹⁷, badania internetu i ukrytego internetu, w ramach informatologii kognitywistycznej podejmowane są także badania dotyczące użytkowników, ich potrzeb i zachowań informacyjnych (teoria i cele, metodologia dyscypliny, stosowane i preferowane języki informacyjno-wyszukiwawcze), pogłębione badania dotyczą kultury jakości i oceny usług. Badania zachowań informacyjnych prowadzone przez Annę Mierzecką-Szczepańską, Barbarę Kamińską-Czubałę¹⁸ oraz Marzenę Świgoń łączą się z problematyką lęku przed biblioteką i barier informacyjnych¹⁹. Udostępnianie zasobów oraz informacji, aktualna polityka digitalizowania zasobów i wizerunku wirtualnej przestrzeni bibliotecznej, zagadnienia oferty i jakości usług bi-

¹⁴ M.in. *Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian*. Warszawa, 11-12 maja 2015 r.; zob. *Nauka o informacji w okresie zmian. Informatologia i humanistyka cyfrowa*. Praca zbiorowa pod redakcją B. Sosińskiej-Kalaty przy udziale Marii Przastek-Samokowej i Z. Wiorogórskiej. Warszawa: Wydaw. SBP 2016.

¹⁵ J. Wojciechowski: *Apologia bibliotekarstwa*. „Przegląd Biblioteczny” 2015, z. 4, s. 631-634.

¹⁶ Zob. liczne prace Hanny Batorowskiej, m.in. *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym – teoria i praktyka*. Red. H. Batorowska. Kraków 2015.

¹⁷ W. Babik: *Ekologia informacji*. Kraków 2014.

¹⁸ A. Mierzecka-Szczepańska: *Badania zachowań informacyjnych*. Warszawa 2013; B. Kamińska-Czubała: *Zachowania informacyjne w życiu codziennym. Informacyjny świat pokolenia Y*. Warszawa 2013.

¹⁹ M. Świgoń: *Polska Skala Niepokoju związanego z korzystaniem z biblioteki. Wyniki badań*. „Przegląd Biblioteczny” 2011, z. 2, s. 231-243; *Dzielenie się wiedzą i informacją. Specyfika nieformalnej komunikacji w polskim środowisku akademickim*. Olsztyn 2015.

bliotecznych²⁰ podlegających ocenie²¹ łączone są z badaniami potrzeb i oczekiwań odbiorców informacji, stopnia ich satysfakcji oraz form i metod działalności informacyjnej. Wiele prac dotyczy zasad współpracy między bibliotekami a innymi instytucjami edukacji i kultury (muzeami, archiwami), marketingu i promowania bibliotek w środowisku, zarządzania wizerunkiem i zasobami niematerialnymi bibliotek²². Analizy dotyczące kadry bibliotek, rankingu pożądanych cech bibliotekarzy i pracowników informacji, umiejętności i predyspozycji kandydatów do zawodu w ocenie pracodawców i kierownictwa bibliotek²³, a także misji i etyki zawodu oraz jakości i kultury edukacyjnej oraz profilowania nowych kierunków studiowania, atrakcyjnych dla przyszłych pracowników informacji²⁴, należą do licznie podejmowanych ze względu na ogromne znaczenie ich roli w społeczeństwie informacyjnym. Jadwiga Woźniak-Kasperek pisze „Biblioteki w Polsce, ich użytkowników i bibliotekarzy czeka zmiana związana z przekształceniem części usług w pełni do postaci sieciowej. Paradygmat sieciowy, zanim zostanie zastąpiony kolejnym, dopomina się refleksji nad fenomenem wpływu Sieci na społeczeństwo – jego role, struktury, funkcje i przemiany”²⁵. Istotne są również sprawy kształcenia, misji i wizerunku bibliotekarza począwszy od modelu „kelnera wiedzy” do brokera i architekta informacji²⁶.

Kreowanie modelu nowoczesnego pracownika informacji należy obecnie do szczególnie istotnych kwestii, obecnych w licznie ukazujących się wypowiedziach, dotyczących jakości kształcenia na poziomie akademickim. Zarządzanie jakością w szkolnictwie wyższym i organizowanie procesów wdrażania systemów zapewniania jakości wynika z nowelizacji ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym* z 18 marca 2011 roku i założeń przyjętej Deklaracji Bolońskiej oraz zasad Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EOSW). Transformacja wszystkich kierunków studiów wynikająca z konieczności budowania nowej kultury jakości dydaktyki uniwersyteckiej, doprowadziła nie tylko do intensywnych przemian strukturalnych i jakościowych, ale również zwiększenia możliwości projektowania atrakcyjnej i szerokiej oferty studiów oraz organizowania procesu dydaktycznego wysokiej jakości. Dokonująca się reorganizacja szkolnictwa wyższego spowodowana jest przede wszystkim zmianą preferencji i oczekiwań kandydatów – prosumentów informacji, a zarazem członków społeczeństwa informa-

²⁰ *Jakość usług bibliotecznych w społeczeństwie informacyjnym*. Praca zbiorowa pod red. J. Kamińskiej i B. Żołądowskiej-Król. Warszawa: Wydaw. SBP 2009.

²¹ E. Głowacka: *Kultura oceny w bibliotekach. Obszary, modele i metody badań jakości zasobów oraz usług biblioteczno-informacyjnych*. Toruń 2015.

²² M. Wojciechowska: *Studium zarządzania niematerialnymi zasobami organizacyjnymi bibliotek*. Gdańsk 2014; *Zarządzanie zasobami niematerialnymi bibliotek w społeczeństwie wiedzy*. Red. M. Wojciechowska. Warszawa 2016.

²³ M. Jaskowska, A. Korycińska-Huras, M. Próchnicka: *Wiedza i umiejętności zawodowe bibliotekarzy i pracowników informacji. Badanie oczekiwań pracodawców*. [W:] *Nowoczesna biblioteka. Materiały z ogólnopolskiej, przedzjazdowej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*. Konstancin-Jeziorna, 29-30 maja 2009 r. Warszawa 2009, s. 87-132.

²⁴ Począwszy od cyklicznych prac redagowanych przez Marię Kocójową, m.in. *Edukacja z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na poziomie wyższym w Polsce. Status i przyszłość*. Kraków 1995; także publikacje M. Próchnickiej i M. Jaskowskiej.

²⁵ J. Woźniak-Kasperek: *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym...* dz. cyt., s. 125.

²⁶ S. Skórka: *Architekt informacji – kreator przestrzeni informacyjnych*. „Przegląd Biblioteczny” 2011, z. 1, s. 47-61.

cyjnego, one natomiast są odbiciem dokonujących się szybkich zmian społecznych, kulturowych i ekonomicznych wynikających z rozwoju technologicznego. Zmiany te implikują potrzebę systematycznej diagnozy zarządzania jakością w szkolnictwie wyższym, weryfikację i wdrażanie odpowiadającego oczekiwaniom modelu kształcenia na wielu nowych kierunkach, także w zakresie bibliologii i informatologii, m.in. na kierunku *informacja naukowa i bibliotekoznawstwo*. Obowiązujące dla kierunku standardy (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12 lipca 2007) zastąpione zostały wzorcowymi efektami kształcenia w obszarze wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych dla trzech poziomów studiów: licencjackich, magisterskich oraz doktoranckich (Uchwała Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 13 marca 2013 r.). Uniwersytety posiadają autonomię w zakresie opracowywania programów studiów dla kierunków zaprojektowanych zgodnie z zasadami Krajowych Ram Kwalifikacji [KRK] dla szkolnictwa wyższego i poddawanych ocenie akredytacyjnej²⁷.

Nowe programy studiów zostały zaprojektowane i wdrożone od roku akademickiego 2012/2013, a priorytetowym zadaniem było i jest nadal projektowanie atrakcyjnej i szerokiej oferty studiów z zakresu bibliologii i informatologii oraz przygotowywanie oferty nowych kierunków, zamiast lub równoległe z tradycyjną *informacją naukową i bibliotekoznawstwem*, m.in. *zarządzanie informacją (UJ)*; *Publikowanie cyfrowe i sieciowe (UWr)*; *informacja w środowisku cyfrowym (UŁ)*, *zarządzanie informacją i bibliologia (UMK)*, *informacja w instytucjach e-społeczeństwa (UŚ)*, *informacja w e-społeczeństwie; informatologia stosowana (UMCS)*, *architektura informacji (UP)*, *informacja w przestrzeni publicznej (UJK)*. Obecność nowych kierunków na studiach z zakresu bibliologii i informatologii dostrzegali już Dariusz Kuźmina²⁸, a proces ten ulega dalszej intensyfikacji. Obecnie dominujące są trzy koncepcje kształcenia: 1) koncepcja naukowo-organizacyjna, u której podstaw leży idea społeczeństwa informacyjnego; 2) koncepcja zarządzania informacją opierająca się na funkcjonalnym podejściu w ułatwianiu użytkownikom dostępu do informacji; 3) koncepcja kształcenia, której centrum stanowi problematyka mediacji zachodząca pomiędzy informacją a jej użytkownikiem, dzięki której „zaobserwować można stopniowe odchodzenie od paradygmatu skoncentrowanego na dokumencie, kolekcji i zarządzaniu nimi, na rzecz szerokiej perspektywy zarządzania informacją”²⁹.

Niewątpliwy rozwój dyscypliny nastąpił w połowie lat 70. XX w., a oprócz funkcjonującej od 1945 r. pierwszej Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Łodzi, Katedr Bibliotekoznawstwa w Warszawie (1951) i Wrocławiu (1956) zorganizowano kolejne ośrodki kształcenia akademickiego: w Bydgoszczy i krakowskiej

²⁷ M. Próchnicka: *Studia z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w Polsce wobec Europejskich i Krajowych Ram Kwalifikacji*. [W:] *Nauka o informacji w okresie zmian*. Red. B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro, przy współudziale M. Luterka. Warszawa 2013, s. 229-245; Taż: *Standardy kształcenia i akredytacja kierunku „Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo”*. [W:] *Przyszłość bibliotek w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Warszawa 12-13 września 2007*. Red. J. Sadowska. Warszawa 2008, s. 110-121; A. Fluda-Krokos: *Krajowe Ramy Kwalifikacji a kształcenie bibliotekarzy na przykładzie programów i planów studiów kierunku informacja naukowa i bibliotekoznawstwo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie – rok. akad. 2012/13*. „Przegląd Biblioteczny” 2015 (R. 83), z. 4, s. 579-590. Uwagde Autorki umknął ośrodek górnośląski.

²⁸ D. Kuźmina: *Kształcenie w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w Polsce – nowe kierunki*. [W:] *Nowoczesna biblioteka...* dz. cyt., s. 133-141.

²⁹ A. Kawalec: *Studia z zakresu bibliologii i informatologii w Polsce i Hiszpanii a Proces Boloński (1999-2013)*. Praca doktorska napisana od kierunkiem dr hab. Marii Próchnickiej. Kraków: UJ 2016.

Wyższej Szkole Pedagogicznej (obecnie Uniwersytet Pedagogiczny, 1971) i, początkowo jako zakłady, w Instytutach Filologii Polskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim, lubelskim UMCS i w Uniwersytecie Śląskim (1974), Kielcach (1975/1976) oraz Toruniu (1976). Od wczesnych lat 80. XX w. bibliotekoznawstwo stało się samodzielną dyscypliną naukową, „mającą własne pola badawcze, które tylko w części są wspólne z bibliologią...”³⁰. Uzyskanie autonomii pozwoliło na dalszy, intensywny rozwój teorii i metodologii badawczej, widoczny w koncepcjach Zofii Gacy-Dąbrowskiej i Jerzego Ratajewskiego, a Barbara Sordylowa analizowała już wzajemne relacje pomiędzy informacją naukową, bibliologią a bibliotekoznawstwem, pisząc „Przedmiotem zarówno bibliotekoznawstwa, jak i informacji naukowej, są infrastruktura biblioteczna i informacyjno-komunikacyjna widziane w skali makro – jako krajowy system biblioteczny tudzież krajowy system informacyjny, oraz w skali mikro – jako system konkretnej biblioteki, ośrodka informacji, archiwum czy innej placówki informacyjnej”³¹. Włączenie w zakres bibliotekoznawstwa, definiowanego przez Jerzego Ratajewskiego jako nauka interdyscyplinarna (kompleksowa) w jego koncepcji *Biblioteki jako systemu*³² informologii było charakterystycznym znakiem zmiany dokonującej się w tym czasie, po pierwsze stopniowego łączenia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, a od połowy lat 90. XX w. eksponowania zadań informacyjnych. Znamiennym faktem była też wprowadzona w tym czasie modyfikacja nazw Instytutów Bibliotekoznawstwa polegająca na eksponowaniu informacji naukowej z ewentualnym uzupełnieniem o studia bibliologiczne lub bibliologię. Poza ośrodkiem warszawskim i wrocławskim, w których tej zmiany dokonano najwcześniej (odpowiednio 1968 i 1969 r.), stopniowa weryfikacja następowała w latach 1996-2004 (UJ, UMCS, UMK, na krakowskiej WSP już w 1991 r.). W ośrodku warszawskim i krakowskim wprowadzono i konsekwentnie realizowano wówczas „matematyczny” profil studiów, obecnie praktyczny profil kształcenia kontynuowany jest tylko w Uniwersytecie Jagiellońskim. Dyskusja na temat komplementarności i współzależności zagadnień bibliologicznych i informatologicznych trwa nadal, pomimo faktu, iż „Jeśli zatem w ramach nowoczesnej technologii jest miejsce zarówno dla informacji, jak i książki, warto zadać sobie w tym miejscu pytanie, czy rzeczywiście istnieje potrzeba ich rozdzielenia na gruncie refleksji naukowej?”³³

Wśród dwunastu obecnie funkcjonujących placówek, realizujących kształcenie na kierunku bibliologia i informatologia (także wspomnianych: architektura informacji, zarządzanie informacją, informacja w instytucjach e-społeczeństwa), w większości realizujących profil ogólnoakademicki w obszarze nauk humanistycznych, prowadzone są – kontynuowane lub inicjowane, specyficzne i charakterystyczne dla nich kierunki

³⁰ K. Migoń: *Nauka o książce*. Wrocław 1984, s. 203.

³¹ B. Sordylowa: *Wzajemne relacje pomiędzy dyscyplinami: informacja naukowa, bibliologia, bibliotekoznawstwo*. „Przegląd Biblioteczny” 1989, z. 4, s. 309-315.

³² Zgodnie z jego definicją „Biblioteka jest to określony i zorganizowany według właściwych sobie zasad system komunikacji społecznej” zob. *Biblioteki, bibliotekarstwo, bibliotekoznawstwo*. [W:] *Bibliotekarstwo*. Wyd. 2 uzup. Red. Z. Żmigrodzki. Warszawa 1998, s. 13-15; tenże: *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*. Do druku przygotował Z. Żmigrodzki przy współpracy E. Gondek. Warszawa 2002; por. A. Sitarska: *Systemowe badanie bibliotek. Studium metodologiczne*. Łódź 1990.

³³ M. Góralska: *Bibliologia i informacja naukowa – razem czy osobno?* [W:] *Nauka o informacji w okresie zmian*. Red. B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro, przy współudziale M. Luterka. Warszawa 2013, s. 93-109.

badawcze: informatologia i współczesne bibliotekarstwo, historia książki i bibliotek, nauki o książce i kultura książki, kultura informacyjna.

Okazją do stawiania pytań o przyszłość dyscypliny stała się również jubileuszowa konferencja naukowa 70-lecia działalności „szkoły łódzkiej”³⁴, pierwszego ośrodka akademickiego kształcenia bibliotekarzy w powojennej Polsce.

Nie ma jednak wątpliwości, iż informatolog i bibliotekoznawca są uważnymi obserwatorami zmian dokonujących się w przestrzeni informacyjnej oraz w relacji biblioteka – odbiorca, w której najważniejszy element stanowi informacja, a pracownik informacji jest jej architektem. Wśród zadań priorytetowych realizowanych w bibliotekach, przede wszystkim o charakterze naukowym, publikowane są wyniki badań z zakresu kreowania i inicjowania nowych rozwiązań dotyczących polityki gromadzenia i kształtowania kolekcji, zarządzania finansami i informacją (wiedzą) w aspekcie redagowania, kodowania (opracowanie formalne, rzeczowe: JHP BN, KABA, UKD) i transmisji informacji, zarządzania personelem – niematerialnymi zasobami bibliotek, dotyczą również zagadnień przestrzeni fizycznej: budownictwa, designu i aranżacji wnętrza, a także wizerunku biblioteki wirtualnej, planu digitalizowania zbiorów. Od dawna prowadzone są również badania potrzeb i satysfakcji użytkowników – prosumentów informacji. Współpraca i kooperacja bibliotek, ich rola i misja pełniona dla środowiska naukowego, a zwłaszcza inicjowanie i wdrażanie nowych rozwiązań modelowych – Biblioteka 2.0, 3.0 Second Life, hybrydowości i partycypacyjności, organizowanie bibliotek cyfrowych³⁵ oraz intensywne i systematyczne prace normalizacyjne należą do niewątpliwych osiągnięć całego środowiska bibliotekarzy naukowych³⁶. Pewne aspekty zastosowanych rozwiązań prezentował Remigiusz Sapa podczas katowickiego Kongresu Kultury Książki (2012)³⁷.

Wdrażanie nowych rozwiązań, wynikających z audytów preferencji odbiorców informacji, włączanie się bibliotek w projekty cyfrowej humanistyki (m.in. wykorzystujących standard map tematów i inne techniki informatyczne, np. Musica Migrans, the Swinburne Project, Karl Benjamin Preusker Portal³⁸) są dowodem na realizowanie programu innowacji informacyjnych. Dynamiczny rozwój komputerowych technologii informacyjnych i potrzeba ich rozpowszechnienia implikują systematyczne i głębokie zmiany w polu badawczym nauki o informacji (informatologii), a także w praktyce działalności informacyjnej wykorzystującej narzędzia internetowe i mobilne oraz technologię rozszerzonej rzeczywistości (augmented reality, AR). Pozwala to na uzupełnianie obrazu świata rzeczywistego o warstwę informacyjną, która jest wygenerowana cyfrowo, dodając nową wartość do istniejących już obiektów. Rozwią-

³⁴ 1945-2015, efektem konferencji jest m.in. planowana publikacja Stanisławy Kurek-Kokocińskiej na temat przemian studiów bibliotekoznawczych w powojennej Polsce.

³⁵ *Biblioteki cyfrowe*. Red. M. Janiak, M. Krakowska, M. Próchnicka. Warszawa: Wydaw. SBP 2012; *Biblioteki cyfrowe. Projekty, realizacje, technologie*. Red. J. Woźniak-Kasperek, J. Franke. Warszawa 2007.

³⁶ J. Wojciechowski: *Biblioteki akademickie: obszary kooperacji*. „Przegląd Biblioteczny” 2012, z. 4, s. 477-492.

³⁷ R. Sapa: *Biblioteka naukowa w integrującym się środowisku informacyjnym człowieka*. [W:] *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii. Studia i szkice*. Red. E. Gondek. Katowice 2015, s. 75-88.

³⁸ J. Woźniak-Kasperek, B. Włodarczyk: *Biblioteki i cyfrowa humanistyka; bibliotekarze jako autorzy i współtwórcy projektów z zakresu cyfrowej humanistyki*. III Międzynarodowa konferencja *Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian. Nauka o informacji a humanistyka cyfrowa*. Warszawa, 11-12 maja 2015 r. [dostęp: 02.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: www.lis.uw.edu.pl/nauka/

zania te stosowane w celu poprawy jakości usług bibliotecznych wdrożone są m.in. w Bibliotece Uniwersytetu w Oulu, University of Miami, Los Angeles Public Library.

Działalność tego typu prowadzona jest w różnych obszarach życia społecznego: nauce i edukacji, kulturze, biznesie, administracji, edukacji, a szczególne znaczenie odgrywa w szeroko rozumianej humanistyce. Monitorowanie zachodzących przemian, prezentacja innowacyjnych koncepcji i metod badawczych oraz projektowanych i wdrażanych nowoczesnych rozwiązań należą do oczekiwanych usług informacyjnych.

Rolą tak rozumianej działalności informacyjnej jest organizowanie wytworzonej informacji, przygotowywanie najbardziej przydatnych narzędzi, począwszy od technologii informacyjnej poprzez techniki i metody (języki informacyjno-wyszukiwawcze, prezentacja informacji np. wizualizacja). Pracownicy informacji, najczęściej absolwenci studiów z zakresu bibliologii i informatologii „aby móc być aktywnymi współuczestnikami badań nie tylko z humanistyki cyfrowej, powinni posiadać rzeczywiste praktyczne umiejętności i pogłębioną wiedzę na temat różnych standardów i narzędzi informatycznych, która pozwoli im zarówno nadzorować pewne elementy projektów, jak i skutecznie komunikować się z informatykami, stanowiącymi istotną grupę wykonawców przedsięwzięć z zakresu humanistyki cyfrowej”, a „role odgrywane przez bibliotekarzy nie muszą ograniczać się wyłącznie do pomocy naukowcom zajmującym się humanistyką, sami również mogą być pomysłodawcami, organizatorami i realizatorami takich projektów”³⁹. Zgodziwszy się zatem z definicją Marcii Bates, iż cechą odróżniającą specjalistów informacji od specjalistów z innych dziedzin jest „myślenie o źródle [wiedzy] z punktu widzenia cech istotnych dla organizacji i wyszukiwania, bardziej niż z punktu widzenia przyswojenia jego zawartości”⁴⁰ trzeba podkreślić, iż obecnie największe znaczenie dla osiągnięcia wysokiej jakości informacji w otwartej nauce, także w humanistyce cyfrowej, ma odpowiednie projektowanie kształcenia pracowników informacji.

Bibliografia

- *Horyzonty humanistyki*. Red. S. Gajda. Opole 2012.
- *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym. Badania, zasoby, użytkownicy*. Red. A. Korycińska-Huras, M. Janiak. Warszawa: Wydaw. SBP 2014.
- Materska K.: *Wymiary zarządzania informacją indywidualną*. [W:] *Spółczeństwo i sieć informacyjna. Problemy i technologie*. Red. B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro. Warszawa 2012, s. 65-79.
- Mazurek C., Parkoła T., Stroiński M., Werla M., Węglarz J.: *Infrastruktura dla eHumanistyki. Praktyczne aspekty gromadzenia i udostępniania źródeł w postaci cyfrowej na przykładzie repozytoriów i bibliotek cyfrowych w sieci PIONIER*. [W:] *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym. Badania, zasoby, użytkownicy*. Red. A. Korycińska-Huras, M. Janiak. Warszawa: Wydaw. SBP 2014, s. 179-189.

³⁹ J. Woźniak-Kasparek, B. Włodarczyk: *Biblioteki i cyfrowa humanistyka...* dz. cyt.

⁴⁰ Zob. B. Sosińska-Kalata: *Ewolucja koncepcji informatologii...* dz. cyt., s. 135 (“to think about a resource [of knowledge] in terms of the features that matter to the organization and retrieval of it, rather than in terms of mastering its content”).

- *Nauka o informacji (informacja naukowa) w okresie zmian. Nauka o informacji a humanistyka cyfrowa.* III Międzynarodowa konferencja, Warszawa 11-12 maja 2015 r. [dostęp: 02.05.2016]. Dostępny w World Wide Web: www.lis.uw.edu.pl/nauka/
- *Nauka o informacji w okresie zmian. Informatologia i humanistyka cyfrowa.* Praca zbiorowa pod red. B. Sosińskiej-Kalaty przy udziale M. Przastek-Samokowej i Z. Wiorogórskiej. Warszawa: Wydaw. SBP 2016.
- *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii.* Studia i szkice. Red. E. Gondek. Katowice 2015.
- Woźniak-Kasperk J.: *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym.* Warszawa: Wydaw. SBP 2011.
- *Zwrot cyfrowy w humanistyce.* Red. A. Radomski, R. Bomba. Lublin 2013.
- *Zwroty badawcze w humanistyce. Konteksty poznawcze, kulturowe i społeczno-instytucjonalne.* Olsztyn 2010.